

NÉMETORSZÁG ÉS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK MŰKÖDŐTŐKE-BEFEKTETÉSEI MAGYARORSZÁGON (1993–2000)

(The Direct Investment of Germany and of the United States
in Hungary 1993–2000)

JUHÁSZ KRISZTINA – SCHOTTNER KRISZTINA

Kulcsszavak:

Működőtőke-befektetés Németország Amerikai Egyesült Államok területi koncentráció ágazati megoszlás

A külföldi tőke szerepe a magyar gazdaságban kiemelkedő. Cikkünkben az Amerikai Egyesült Államok és Németország magyarországi beruházásainak területi és ágazati jellemzőit hasonlítjuk össze az 1993 és 2000 közötti időszakban. A két ország befektetéseinek vizsgálata lehetőséget kínál annak bemutatására, hogy a befektetők földrajzi távolsága hogyan befolyásolja a beruházás területi megoszlását. Vizsgáljuk, hogy az egyes megyékben mekkora abszolút és relatív súlyt képviselnek a német, illetve az amerikai befektetések. Emellett áttekintjük a beruházások szektorális megoszlásának változását is.

A hazánkba érkező külföldi működőtőke-befektetések mennyiségéről, területi és ágazati megoszlásáról, valamint a nemzetgazdaságban betöltött szerepéről számtalan cikk jelent meg az elmúlt évtizedben.

Barta Györgyi (2001) a nagyvállalatok szervezeti – tulajdoni – térbeli változásait elemezve vizsgálja egyebek között a külföldi tőkebefektetések szerepét is. A magyar nagyvállalatok több mint 50%-a külföldi tulajdonban van, túlnyomó része nemzetközi hálózathoz kapcsolódik. Az új, külföldi tulajdonosok a költségmegtakarítást szorgalmazva „gyárakat zártak be, csökkentették a létszámot, korszerűsítették a termékszerkezetet, növelték az exportot, a vállalatok többségében megszüntették a K+F tevékenységet” (Barta 2001, 49). A szerző kiemelten foglalkozik a magyarországi transznacionális vállalatokkal. Rávilágít, hogy a Magyarországra kerülő transznacionális nagyvállalatok sem vesznek részt érdemlegesen a vállalati döntéshozásban. A nemzetközi hálózathoz való kapcsolódás meghatározza a vállalatok térbeli elhelyezkedését, melyben fontos szerepet játszik a földrajzi helyzet, a magas szintű infrastruktúra, valamint a képzett, olcsó és bőséges munkaerő. A szerző a tőkevonzó és irányító központok területi eloszlásában is erős területi koncentrációt mutat ki.

Barta (1997) cikkében megfogalmazza, hogy a transznacionális vállalatok a magyar gazdaság motorjának szerepét töltik be. Fejlett technológiájuknak diffúziója azonban gyenge, amely a gazdaságba való lassú integrálódásuknak köszönhető. A magyar gazdaságban létrejött a kétpólusú ipari struktúra: a nemzetközi hálózatba sikeresen integrálódott vállalatok (a többségük transznacionális vállalat), ágazatok,

valamint az ellenpólust képviselő, többségükben hazai piacra termelő vállalatok. A két fél között gyenge a kapcsolat.

Hamar (2001) a külföldi és a hazai tőkével működő vállalatok szerepét vizsgálva megfogalmazza, hogy a külföldi tulajdonban lévő cégek a mezőgazdaság kivételével 1996-ra valamennyi gazdasági ágban meghatározó súlyra tettek szert. Számáránknál nagyobb mértékben járultak hozzá a beruházásokhoz és az export növekedéséhez. A javuló hazai termelékenységi és eredményességi mutatóik ellenére jelentősek a különbségek a tisztán hazai és külföldi tulajdonban lévő vállalatok között, az utóbbiak javára.

Hamar (1998) a működőtőke-áramlás regionális hatásait vizsgálva „valamennyi tényező tekintetében a tevékenységek túlzott ‘főváros-centrikusság’-ára világít rá, annak ellenére, hogy „ebben némi elmozdulás tapasztalható az utóbbi években a vámszabad-területek és a vidék-fejlesztési szándék hatásai révén.” (*Hamar* 1998, 56) A szerző a működőtőke-befektetések pozitív hatásainak elemzése mellett felhívja a figyelmet a szinte minden területen megfigyelhető külföldi tulajdonlás veszélyeire is.

Oszlay (1999) a működőtőke-befektetések áramlásának legfontosabb tendenciáit és hatásait elemzi. Amellett, hogy bemutatja hazánk térségünkben betöltött vezető tőkevonzó pozícióját, rávilágít az egyes országok adatainak eltérő statisztikai tartalmára és így az adatok összevethetőségének nehézségeire.

Megítélésünk szerint ez különösen fontossá vált az elmúlt években, amikor is megkérdőjeleződött hazánk vezető szerepe Kelet-Közép-Európában az egy főre jutó működőtőke-befektetések terén. Az összehasonlításoknál feltétlenül figyelembe kell venni a három vezető ország, Lengyelország, Csehország és Magyarország statisztikáinak eltérő tartalmát. Hazánk esetében ugyanis – eltérően például a lengyel statisztikától – a KSH által közölt adatok nem tartalmazzák az újrabefektetéseket, amelyek a tőkevonzás érettebb szakaszában egyre nagyobb jelentőségűek.

Oszlay cikkéből (1999) kiderül, hogy térségünk országai közül hazánkban mutat a külföldi működő tőke és a foglalkoztatás a fejlett országokhoz leginkább hasonló szerkezetet, valamint az exportorientáció tekintetében is a legkedvezőbb. Más szerzőkhöz hasonlóan *Oszlay* András is felhívja a figyelmet a gazdaságpolitika felelősségére, melynek ösztönzőleg kell hatni az egyoldalú függőségi helyzet kialakulásának elkerülésére, a magyar vállalatok közvetlen külföldi befektetéseinek támogatására.

Az *Antalóczy–Sass* szerzőpáros 2000-ben megjelent *Működőtőke-áramlások, befektetői motivációk és befektetésösztönzés* című munkájában megfogalmazza, hogy hazánk a működőtőke-vonzás új szakaszába lépett. Ebben a szakaszban a már letelepedett vállalatok újabb fejlesztésekbe kezdtek, a tulajdonosi hitelek és a profitrepatriálás egyre fontosabb szerephez jut a tőkebefektetésekben¹. A cikk ezen túlmenően nemcsak a hazánkban létrehozott leányvállalatok fejlesztéseinek motivációit mutatja be, hanem javaslatot tesz az immár megváltozott szakaszban hazánk további tőkevonzásának elősegítésére is.

Jelen cikkünkben az eddiektől eltérő szempontból elemezzük a hazánkba érkező működőtőke-befektetéseket. Célunk két jelentős befektető, Németország valamint

az Amerikai Egyesült Államok tőkebefektetéseinek területi és ágazati vizsgálata. Áttekintjük, hogy a két ország befektetéseiben milyen regionális és ágazati hasonlóságok, illetve különbségek figyelhetők meg, mely ország mely régiókat és gazdasági ágazatokat részesíti előnyben működőtőke-kihelyezései során. Igaz-e, hogy a befektető földrajzi távolsága hatással van a befektetés területi koncentrációjára? Kimutathatók-e a befektetőkre jellemző nemzeti sajátosságok a magyarországi tőkekihelyezéseik megoszlásában, vagy inkább a mindenkori világgpiaci helyzethez alkalmazkodva a nemzeti sajátosságok helyett ágazati dimenzióban érdemes a közös vonásokat keresni?

A működőtőke-befektetések területi jellemzői

A Magyarországra érkező működőtőke-befektetések nagyságát tekintve 1993-ban Németország mögött az Amerikai Egyesült Államok a második helyet foglalta el. Beruházásaik nagysága ekkor még közel azonos volt (151 milliárd Ft, azaz 1,65 milliárd USD; illetve 112 milliárd Ft, azaz 1,22 milliárd USD²). A Németországból érkező tőke mennyisége évről-évre dinamikusan nőtt, 2000-ben elérte a 757 milliárd Ft-ot (2,68 milliárd USD). A vizsgált időszakon belül a német tőke mindvégig megőrizte vezető szerepét Magyarországon a külföldi beruházó országok versenyében.

A hazánkba érkező amerikai tőke mennyisége 1998-ig lassabb ütemben ugyan, de dinamikusan növekedett. 1999-ben azonban jelentősen visszaesett, és az 1996-os szintet sem érte el. 2000-től ismét emelkedést tapasztalhatunk, bár a befektetett tőke nagysága még így is csak mintegy harmada a Németországból érkező tőke mennyiségének. Az Egyesült Államok 2000-ben már csak a negyedik legnagyobb befektető volt hazánkban Németország, Hollandia és Ausztria után.

A továbbiakban a két ország befektetéseinek területi jellemzőit mutatjuk be, előbb a befektetések abszolút, majd relatív nagyságát vizsgálva. Az első mutató elemzésével (*1. táblázat*) arra a kérdésre keresünk választ, hogy mikor, mely területek kerültek a német, illetve az amerikai érdeklődés középpontjába. A külföldi tőke abszolút mennyiségének vázolója mellett érdemes ezeket az értékeket az adott területegységre érkező összes külföldi működőtőke-befektetésekhez viszonyítva, a német illetve az amerikai tőke relatív súlyát is regionális szinten elemezni (*1. ábra*). Rávilágítva ezzel arra, hogy a régiók szempontjából vizsgálva a befektető országok mekkora gazdasági befolyással rendelkeznek.

A német működőtőke-befektetések területi megoszlása

Németország vezető szerepe a hazánkba érkező működőtőke-befektetésekben vitathatatlan. A Magyarországon befektetett német tőke mennyisége 1993 óta ötszörösére növekedett, 2000-ben meghaladta a 757 milliárd Ft-ot (*1. táblázat*).

Az általános tőkebefektetési tendenciáknak megfelelően a német tőkeberuházásoknak is első számú magyarországi célterülete a Közép-magyarországi régió. A

vizsgált időszak első évéhez, 1993-hoz viszonyítva azonban a térség aránya a hazánkba érkező össznémet tőkebefektetésekben folyamatosan csökkent. Míg a kiindulási évben a német működő tőke több mint 80%-a a közép-magyarországi megyékbe áramlott, addig az 1995–1999 közötti években a régió aránya felére-kétharmadára mérséklődött. 2000-ben a Németország által hazánkban befektetett minden 100 Ft-ból mintegy 70 Ft irányult a közép-magyarországi területekre. A régióon belül természetesen Budapest tőkevonzása messzemenően dominál, az említett évben a beruházások közel 90%-át a főváros koncentráltá.

Hazánk további régióinak a tőkevonzási versenyben elért helyezését vizsgálva az elmúlt évek során bekövetkezett számos érdekes változás figyelhető meg. A vizsgált időszak alatt a nyugat-dunántúli megyék – elsősorban kedvező földrajzi fekvésüknek köszönhetően – mindvégig a német beruházások második–harmadik legfontosabb célterületei. A térségben létrehozott korai nagyberuházások közül példaként említhető az Audi, mely 1993 óta több mint 2,3 milliárd márkát fektetett be Magyarországon, s győri tevékenységének további fejlesztését tervezi. Az Opel³, a Magyarországon legkorábban megtelepedett transznacionális vállalatok egyike szintén ebben a régióban hozta létre telephelyét. Az említett beruházásokhoz köthető a VAW Alumíniumtechnika győri telephelye, mely elsősorban hengerfejeket gyárt az Opel és az Audi számára, emellett Audi motorblokkokat is készítenek. 2001 májusától a gyár a BMW angliai üzemének szállít részegységeket, ehhez második üzemcsarnokát avatta fel a Győri Ipari Parkban. További nagy beruházásokként a régió területén a Styl Ruhagyár vagy a L.U.K. említhető, mely Magyarországon a világ második legnagyobb kuplunggyárát hozta létre. A vállalat termékeit a Volkswagen, az Audi, az Opel, valamint az ausztriai Steyerben lévő BMW-gyár vásárolja⁴.

A Nyugat-Dunántúlon felhalmozott német tőke nagyságát vizsgálva 1998 fordulópontnak tekinthető, hiszen addig folyamatosan nőtt a beruházások mennyisége, majd az 1998-as 75,8 milliárd Ft-os (353 millió USD) rekordérték után csökkenő tendenciát mutat a térségben befektetett tőke nagysága (2000-ben 53,3 milliárd Ft). Ez a tőkecsökkenés (hasonlóan a Magyarországra érkező működőtőke-beruházások csökkenő tendenciájához) Győr-Moson-Sopron és Vas megyét hasonló mértékben érintette. Ennek ellenére megmaradt a régióon belüli aránytalan tőke-eloszlás. Míg az említett két megye területére közel azonos mennyiségű befektetés érkezett, addig Zala megyét továbbra is elkerüli a német befektetők érdeklődése.

Az egyik legszembetűnőbb, legnagyobb arányú változás Észak-Magyarország tőkevonzásában figyelhető meg. 1993-ban hazánk régiói közül a német tőke az észak-magyarországi megyék iránt mutatta a legcsekélyebb érdeklődést, az itt befektetett tőke nagysága alig haladta meg a 2 milliárd Ft-ot. Ahogyan az az *1. táblázatban* is látható, 2000-ben a régió már a német beruházások második legfontosabb magyarországi területe volt, az ide érkező tőke mennyisége jóval túlszámnyalva a nyugat-dunántúli értékeket is, meghaladta a 75 milliárd Ft-ot! E nagyarányú változás 1995-ben vette kezdetét, háttérben az energiaszektor privatizációjával összefüggő befektetések állnak⁵. E potenciálnak megfelelően alakul a régióon belül a tőke koncent-

rációja. Míg Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves közel azonos mennyiségű tőkét vonzott, addig Nógrád megye iránt alig tanúsítottak érdeklődést a német befektetők.

1. TÁBLÁZAT

*A német és az amerikai működőtőke-befektetések Magyarországi megyéiben
1993-ban és 2000-ben*

(The German and the American FDI in the Counties of Hungary in 1993 and 2000)

	1993				2000			
	Német		Amerikai		Német		Amerikai	
	Milliárd Ft	%	Milliárd Ft	%	Milliárd Ft	%	Milliárd Ft	%
Budapest	115,9	76,5	87,3	77,9	476,5	62,9	122,4	50,8
Pest	10,3	6,8	1,4	1,3	65,5	8,6	9,7	4,0
<i>Közép-Magyarország</i>	<i>126,2</i>	<i>83,2</i>	<i>88,7</i>	<i>79,2</i>	<i>542</i>	<i>71,5</i>	<i>132,1</i>	<i>54,8</i>
Fejér	1,3	0,9	8,9	7,9	12,2	1,6	30,1	12,5
Komárom-Esztergom	1,6	1,1	0,7	0,6	11,7	1,5	14,4	6,0
Veszprém	0,6	0,4	0,1	0,1	3,9	0,5	2,9	1,2
<i>Közép-Dunántúl</i>	<i>3,5</i>	<i>2,3</i>	<i>9,7</i>	<i>8,7</i>	<i>27,8</i>	<i>3,7</i>	<i>47,4</i>	<i>19,7</i>
Győr-Moson-Sopron	2	1,3	n.a		23,8	3,1	9,1	3,8
Vas	5,1	3,4	5,2	4,6	26,2	3,5	2,2	0,9
Zala	1	0,7	0	0,0	3,3	0,4	0,6	0,2
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	<i>8,1</i>	<i>5,3</i>	<i>5,2</i>	<i>4,6</i>	<i>53,3</i>	<i>7,0</i>	<i>11,9</i>	<i>4,9</i>
Baranya	3,3	2,2	0,2	0,2	7,7	1,0	0,1	0,0
Somogy	0,3	0,2	0,1	0,1	9,6	1,3	0	0,0
Tolna	0,8	0,5	n.a		3,7	0,5	0	0,0
<i>Dél-Dunántúl</i>	<i>4,4</i>	<i>2,9</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>21</i>	<i>2,8</i>	<i>0,1</i>	<i>0,0</i>
BAZ	1	0,7	0	0,0	35,4	4,7	6,4	2,7
Heves	0,6	0,4	3,3	2,9	34,7	4,6	0	0,0
Nógrád	0,6	0,4	0,5	0,4	5,5	0,7	8	3,3
<i>Észak-Magyarország</i>	<i>2,2</i>	<i>1,5</i>	<i>3,8</i>	<i>3,4</i>	<i>75,6</i>	<i>10,0</i>	<i>14,4</i>	<i>6,0</i>
Hajdú-Bihar	2,5	1,6	0,2	0,2	13,3	1,8	2,8	1,2
J-N-SZ	0,2	0,1	0	0,0	2,8	0,4	3,1	1,3
SZ-SZ-B	1	0,7	0,1	0,1	6	0,8	9,5	3,9
<i>Észak-Alföld</i>	<i>3,7</i>	<i>2,4</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>22,1</i>	<i>2,9</i>	<i>15,4</i>	<i>6,4</i>
Bács-Kiskun	1,2	0,8	0,1	0,1	7,5	1,0	1,5	0,6
Békés	0,1	0,1	1,9	1,7	0,2	0,0	18,3	7,6
Csongrád	2,2	1,5	2	1,8	8,2	1,1	0	0,0
<i>Dél-Alföld</i>	<i>3,5</i>	<i>2,3</i>	<i>4</i>	<i>3,6</i>	<i>15,9</i>	<i>2,1</i>	<i>19,8</i>	<i>8,2</i>
<i>Összesen</i>	<i>151,6</i>	<i>100</i>	<i>112</i>	<i>100</i>	<i>757,7</i>	<i>100</i>	<i>241,1</i>	<i>100</i>

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés.

A három említett régiót 1999-ig az észak-alföldi térség követte, éveken keresztül őrizve a tőkevonzási versenyben elért negyedik-ötödik helyezését. 1999-ben a régió területén befektetett tőke nagysága meghaladta az 56 milliárd Ft-ot. 2000-ben azonban ez a tendencia megfordulni látszik, mivel a beruházások értéke az előző év alig több mint 40%-ára zuhant vissza, mely egyértelműen a Hajdú-Bihar megyei értékeknek „köszönhető”. Kérdés, hogy mindez csak egyszeri tőke-mozgás eredménye, vagy egy hosszabb távú tendencia első éveként fogható fel. Az elmondottak ellenére továbbra is Hajdú-Bihar koncentrálja a legtöbb tőkét, de az 1995 óta folyamatosan 80% feletti részesedése 2000-ben 60%-ra csökkent.

Hazánk további régiói közül külön említést érdemel a közép-dunántúli térség szerepe. Míg e régió az amerikai tőkebefektetések egyik legfontosabb célterülete, addig a német beruházók közel sem tanúsítanak ekkora érdeklődést a térség iránt.

Annak ellenére, hogy a beruházott tőke mennyisége évről-évre nő, 2000-ben a három közép-dunántúli megyébe összesen kevesebb német tőke áramlott, mint egyedül Heves megye területére.

A német befektetések relatív szerepe az egyes régiókban

2000-ben a német tőke relatív súlyát vizsgálva az egyes régiókban, illetve megyékben az alábbi csoportok hozhatók létre:

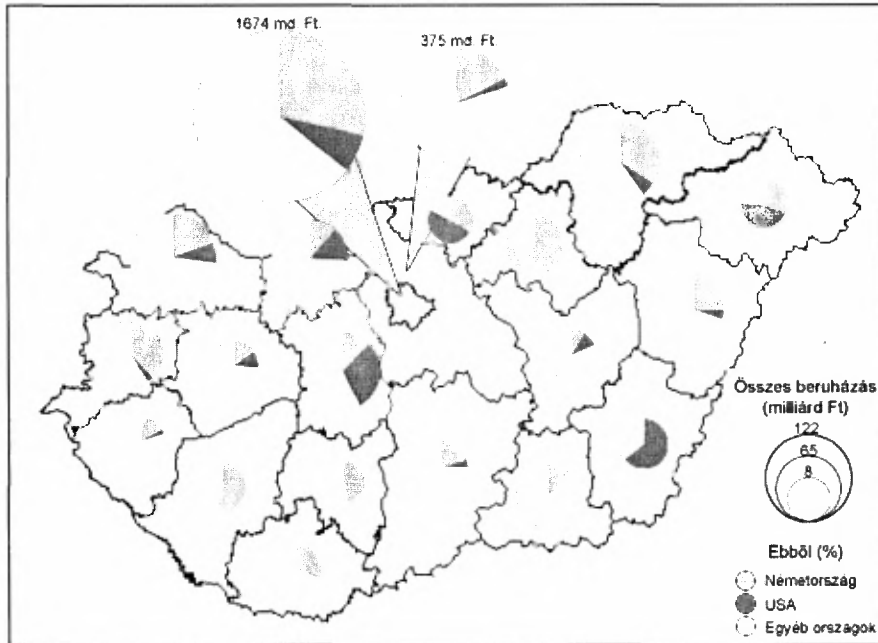
- 1) 40% fölötti részesedés tapasztalható Észak-Magyarország és Dél-Dunántúl esetében. Kiemelkedően magas a német tőke szerepe Heves (74,8%), Somogy (53,3%) és Tolna (44,6%) megye területén (1. ábra). Heves megyében a Mátrai Erőmű Rt. kapcsán említett energiaipari beruházások mellett egyéb iparágakban is fontos szerepet játszanak a német tőkével létrehozott vállalatok. Ezek közül kiemelendő az alkatrészeket gyártó ZF Hungaria vagy az elektronikaiparban tevékeny Robert Bosch, mely a jövőben további beruházásokat tervez a megye területén Egerben és Hatvanban egyaránt (*Bosch agrees ...* 2003). Somogy megyében a legismertebb német beruházások egyike a Sió-Eckes Kft. Baranya megyében a német tőke jelentőségét mutatja, hogy a 15 legnagyobb külföldi beruházás közül 5 Németországhoz köthető. Befektetéseket eszközölt a megye területén többek között a Ruhrgas (DDGÁZ Rt.), a Bayernwerk (DÉDÁSZ) vagy a Metro Holding is.

Bár a régió egészét tekintve Nyugat-Dunántúlon a német tőke fajlagosan kisebb szerepet játszik, e csoportnál említenénk meg Vas megyét, ahol 1999-ben a külföldi működőtőke-befektetések több mint 60%-a Németországból származott, 2000-ben részesedése még mindig közel 40%-os volt.

- 2) A külföldi tőke 20–30%-a német eredetű a nyugat-dunántúli és a közép-magyarországi régióban. A 2000-es Hajdú-Bihar megyei tőkemozgás eredményeként a korábbi 40%-os részesedéssel bíró Észak-alföldi régió szintén e kategóriába került. E helyen érdemel említést a Dél-alföldi régióból Bács-Kiskun megye, ahol a külföldről érkező működő tőke több mint ötöde Németországból származik.
- 3) Közép-Dunántúl és Dél-Alföld területén a német tőke szerepe alig haladja meg a tíz százalékot (12,3 illetve 12,8%). Ugyanakkor, míg a Közép-Dunántúlon a német tőke elterjedése, szerepe jóval kiegyensúlyozottabb, addig a Dél-Alföldön a már említett Bács-Kiskun megye pozitív értelemben emelkedik ki. Csongrád a régió átlaga körül szerepel, Békés megye pedig az ellenpólust képviseli. Ez utóbbi az egyetlen megye hazánkban, ahol a német tőke gyakorlatilag nincs jelen. A beruházások összege nem éri az egy milliárd Ft-ot sem!

1. ÁBRA

A német és az amerikai tőke relatív szerepe Magyarország megyéiben, 2000-ben
(The Relativ Role of the German and American Capital in the Counties
of Hungary in 2000)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés.

Az amerikai befektetések regionális megoszlása

A hazánkba érkező amerikai beruházások területi megoszlását tekintve a vizsgált időszakon belül jelentős változás zajlott le. 1993 és 2000 között – az általános tőkebefektetési tendenciáknak megfelelően – a legnagyobb mennyiségű amerikai tőke a Közép-magyarországi régióba érkezett (1. táblázat). A német befektetéseknél említett fővárosi dominancia az amerikai tőkeberuházásoknál is megfigyelhető. A régióba érkező tőke jelentős hányadát Budapest koncentrálja (1993-ban 98%, 1999-ben 90%). A vizsgált időszakon belül azonban a közép-magyarországi térség részaránya az amerikai befektetésekben évről-évre csökkent. 1993-ban az Egyesült Államokból érkező tőke 79%-a ebben a régióban került befektetésre, 2000-re azonban 55%-ra csökkent e régió részesedése.

Az amerikai tőke második legfontosabb célterületét a közép-dunántúli megyék jelentik. 1993 óta dinamikusan nőtt a befektetett tőke mennyisége (10 milliárd Ft-ról 47 milliárd Ft-ra). A régió 1993-ban még csak 9%-kal részesedett az amerikai beruházásokból, 2000-re azonban 20%-ra növelte részesedését. A régió belüli tőke megoszlás azonban rendkívül egyenlőtlen, bár az utóbbi években a nagymértékű koncentráció csökkenése ebben a térségben is kimutatható. 1993-ban az amerikai

érdeklődés középpontjában elsősorban Fejér megye állt. Jelentős amerikai beruházást hajtott végre a Tenneco cég a Dunaferr erőművének megvásárlásakor. A LORANGER Co. és a Kincstári Vagyonkezelő Központ közös vállalkozásként hozta létre a Sóstói Ipari Parkot. Ebben az Ipari Parkban működik a LORANGER Ipari Kft., amely műanyag alkatrészeket gyárt a FORD számára. A VIDEOTON szervezésében valósult meg az IBM-project, ahová a befektetőt is a menedzsment hozta. Az IBM Storage Product Kft. 200 millió USD-os beruházást hajtott végre⁶. Az állami tulajdonban lévő Székesfehérvári könnyűfémű megvásárlásával jött létre a megyében az Alcoa-köfém Kft.

2000-re azonban Fejér megye (63%) mellett már Komárom-Esztergom megye (30%) is jelentős befektetési célterületté vált. Ennek hátterében többek között az áll, hogy a BHG gyárat megvásárolta az amerikai ITEC cég, és itt építette ki a regionális központját. Ezen kívül a nyergesújfalui viszkózágyártó ZOLTEK Vegyipari Rt. is amerikai tulajdonban van. Veszprém megye iránt azonban még mindig minimális az érdeklődés.

2000-ben a harmadik legfontosabb befektetési terület a Dél-Alföld volt. 1993-ban 4%, 2000-ben már 8% volt a térség részesedése az összamerikai befektetésekből. (Ez több mint 15 milliárd forintos növekedést jelentett.) A régióba érkező befektetések szinte kizárólag Békés megyében koncentrálódnak. Budapest és Fejér megye után 2000-ben ide érkezett a legtöbb tőke az Egyesült Államokból. A nagymértékű beruházás hátterében elsősorban a Guardin üvegyipari cég befektetései állnak. Ez a beruházás a lokalizációs előny megjelenését példázza, hiszen a nagy múltú orosházi üvegyár földrajzi elhelyezkedése determinálta a tőke célterületét. A vállalat a megye exportszerkezetére is jelentős hatással van, hiszen a megyei exportnak már 10%-át üvegyipari termékek adják.

2000-ben Észak-Magyarország és Észak-Alföld régiója egyaránt 6-6%-kal részesedett a hazánkban befektetett amerikai tőke értékéből. Észak-Alföldet azonban dinamikusabb növekedés jellemzi, hiszen 1993-ban szinte egyáltalán nem érkezett amerikai tőke ebbe a térségbe, 2000-ben azonban a befektetések nagysága már elérte a 15 milliárd Ft-ot. A beáramló tőke kétharmadát Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ruházták be az amerikai befektetők. A legnagyobb befektetést a Flextronics International Kft. hajtotta végre. Az elsősorban elektronikai alkatrészgyártással foglalkozó vállalat a nettó árbevétel alapján 2000-ben a 8., 2001-ben a 4. legnagyobb magyarországi vállalkozás volt. Az utóbbi években Hajdú-Bihar megye is hozzájárult Észak-Alföld felértékelődéséhez. Korábban egyáltalán nem érkezett amerikai tőke a megyébe. 2000-ben azonban közel 3 milliárd forint volt a befektetett összeg. Ehhez jelentősen hozzájárult a GE Lighting Tungstram Rt., amely 2 millió USD-os üzemcsarnokot épített, a gyártókapacitást az USA-ból telepítették.

Észak-Magyarország a vizsgált időszakon belül 3%-ról 6%-ra növelte részesedését. A régió belül Heves megye rendelkezik a legalacsonyabb tőkevonzó képességgel.

Nyugat-Dunántúl viszonylag kiegyenlített teljesítményt nyújt a tőkevonzást illetően. 1993-ban és 2000-ben is 5%-kal részesedett a Magyarországra érkező ameri-

kai befektetésekből. A régióon belül Győr-Moson-Sopron megye rendelkezik a legnagyobb, Zala megye pedig a legkisebb tőkevonzási képességgel.

Dél-Dunántúl régiója iránt az amerikai tőke rendkívül csekély érdeklődést mutat. Az 1993–2000 közötti időszakban a befektetett tőke aránya nem érte el az 1%-ot sem. (Ez a rendkívül alacsony érték annak is köszönhető, hogy Somogy megyére a 2000-es évben a KSH nem közölt adatokat. Ez azért is érdekes, mert a korábban már említett Flextronics International tabi gyárában is gyártanak elektronikai alkatrészeket. Ráadásul a cég székhelye is Tab, ezért a cégcsoport teljes árbevétele itt jelenik meg, így a Flextronics a megye legnagyobb ipari vállalata⁷.

Az amerikai befektetések relatív szerepe az egyes régiókban

A német befektetésekhez hasonlóan megvizsgáltuk, hogy az amerikai tőke 2000-ben milyen relatív súlyt képviselt az egyes régiókban, illetve megyékben (1. ábra). Elemzéseink során az alábbi tendenciák mutatkoztak:

- 1) 15% fölötti részesedés jellemzi Dél-Alföld és Közép-Dunántúl régióját. Dél-Alföldre rendkívül nagy területi egyenlőtlenség jellemző. Bács-Kiskun megyében mindössze 4%-os az amerikai tőke aránya, Békés megyében azonban 63% fölötti részesedés mutatható ki. Az országban itt a legmagasabb az Egyesült Államokból érkező tőke relatív súlya. Közép-Dunántúl esetében a területi egyenlőtlenségek kevésbé jelentősek, bár Fejér megyében (30%) jóval átlag feletti az amerikai tőke részaránya.
- 2) 10–15% közötti részesedés tapasztalható Észak-Alföld esetében. A területi koncentráció e régióban is rendkívül nagy. Kiemelkedő jelentőségűek az amerikai befektetések Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, ahol a külföldi működőtőke-befektetések 47%-a az Amerikai Egyesült Államokból származik. A nagymértékű beruházásokat elsősorban a már említett Flextronics International Kft. hajtotta végre. A megye szempontjából rendkívül kedvező, hogy a beruházások értéke a közeljövőben megháromszorozódhat⁸. Ez valószínűleg tovább fogja növelni az amerikai befektetések relatív szerepét. A régió másik két megyéje azonban 10% alatti részesedéssel jellemezhető.
- 3) Észak-Magyarország, Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl és Dél-Dunántúl területén az amerikai tőke részesedése az összes külföldi befektetésből 10% alatt marad. Dél-Dunántúlon és Nyugat-Dunántúlon az amerikai befektetések megyénkénti eloszlása kiegyensúlyozottnak mondható. Közép-Magyarországon belül Budapesten az amerikai tőke részaránya már jóval magasabb, mint Pest megyében, a legnagyobb területi különbségekkel pedig Észak-Magyarország rendelkezik. Nógrád megyében, 2000-ben a külföldi működőtőke-befektetések közel 50%-a az Egyesült Államokból származott. Az amerikai befektetések jelentős hányada két településre koncentrálódik. Rétságon működik a Tredegar cég, amely a Procter & Gamble beszállítója. Fő piacuk Magyarország mellett Nyugat-Európa, Lengyelország és több kelet-

európai állam. A másik településen, Balassagyarmaton a Delphy Automotive System hozott létre zöldmezős beruházást, ahol kompresszorokat gyártanak a gépkocsik légkondicionálójához. A másik két megyében az amerikai tőke jóval kisebb szerepet játszik, 10% alatti részesedéssel jellemezhetők.

A működőtőke-befektetések ágazati megoszlásának elemzése

A továbbiakban tekintsük át a már területi szempontból vizsgált befektetések ágazati megoszlását! Itt kell megemlítenünk, hogy gyakran a befektetések területi és ágazati megoszlása egymástól nem kezelhető egyértelműen külön. Gondoljunk például egy-egy nagyobb szolgáltató-hálózat privatizációja alkalmával realizálódó befektetésekre! Ebben az esetben egyértelmű, hogy a hálózat területi elhelyezkedése determinálja a befektetés lokalizációját, s így az ágazatiság és területiség egyszerre jelentkezik. Mivel azonban az esetek nagy többségében nem ennyire szoros a kapcsolat a már említett két vizsgálati sík között, új összefüggéseket tárhatunk fel, amennyiben a befektetések területi megoszlásának vizsgálatát ágazati szemponttal bővítjük.

A német beruházások ágazati megoszlása

A német befektetések abszolút (milliárd Ft) és relatív (%) ágazati megoszlását a területi elemzésekhez hasonlóan 1993-tól kezdődően vizsgáltuk. Ezen időszak során a befektetések százalékos megoszlása az ágazatok között viszonylag kiegyensúlyozottnak mondható, nagy mértékű fluktuáció, átrendeződés nem tapasztalható. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy ne történtek volna kisebb-nagyobb változások, eltolódások az egyes szektorok között. A legfontosabb tendenciák a következők:

- 1) A primer szektorba gyakorlatilag nem érkezik német tőke.
- 2) A feldolgozóipar részesedése az 1990-es évek közepe táján volt a legnagyobb, amikor is megközelítette, illetve meg is haladta a 40%-ot. 1996 óta az ágazat részesedése folyamatosan csökken, az elmúlt három év során 30% körül ingadozott. A feldolgozóiparon belül, különösen 1995 óta a gépipar – ezen belül is az autógyártás, elektronika – játssza a vezető szerepet, aránya egyre nő. Ezt követi az élelmiszeripar, majd a vegyipar. Ez utóbbi iparágról külön említést érdemel, hogy a német vegyipari tőke világpiacon befektetéseihez, súlyához, valamint hazánk vegyipari potenciáljához képest Magyarország iránt véleményünk szerint mérsékelt érdeklődést tanúsít. Noha a német vegyipari vállalatok jelen vannak hazánkban (pl. a BASF) fő befektetési területei az Európai Unió és az Egyesült Államok mellett egyre inkább az ázsiai országok. Ezt példálja a BASF is, amely Kínában a legnagyobb vegyipari befektetők egyike.
- 3) A német befektetések egyik legfontosabb nemzeti sajátossága a villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás területének nagy arányú részesedése. Mindez a tendencia 1995-ben, a nagy szolgáltatóvállalatok privatizációjával kezdődött.

1995–98 között a német befektetések mintegy harmada (!) ezen ágazatba áramlott. A privatizálható vagyon csökkenésével egyidejűleg természetesen nemcsak az ide irányuló tőke aránya, hanem nagysága is csökkent. Ennek ellenére az ágazat részesedése a német befektetésekben még mindig 20% körüli, az ide irányuló befektetések nagyságrendileg a feldolgozóipar egészébe áramló tőke mennyiségével vethetők össze!

- 4) A pénzügyi szféra részesedése a vizsgált időszakban kisebb ingadozások mellett 10% körüli értékkel jellemezhető.
- 5) A szállítás, raktározás, posta és távközlés területére irányuló befektetések arányának kisebb-nagyobb fluktuációja mellett egyértelműen csökkenő relatív ágazati szerep rajzolódik ki. Ezzel szemben a német befektetők egyre fokozottabb érdeklődéssel fordulnak az ingatlanügyletek felé. Az 1990-es évek második felétől ebbe az ágazatba irányuló befektetések nőnek a legdinamikusabban, részesedésük 1999-ben 15%, 2000-ben pedig már 21%-os volt.
- 6) A magyarországi német beruházások esetében is igaz az az általános tendencia, miszerint a szolgáltató szektorba történő befektetések növekedési üteme nagyobb, mint a feldolgozóiparé.

A megfogalmazott ágazati sajátosságokat támasztja alá a tíz legnagyobb német beruházót ábrázoló 2. táblázat is.

2. TÁBLÁZAT

*A tíz legnagyobb német befektető Magyarországon
(The 10 Largest German Investors in Hungary)*

<i>Befektető</i>	<i>Tevékenységi terület</i>	<i>Befektetés összege (Millió USD)</i>
Deutsche Telekom AG	Távközlés	1727
Audi AG	Autógyártás	1012
E.ON Energie AG	Energiaipar	916
RWE AG	Elektromos áram, gázelosztás stb.	659,6
EnBW Energie Baden- Württemberg AG	Elektromos áram termelése, elosztása és kereskedelme	200
HypoVereinsbank AG	Bank	191,3
Allianz AG	Biztosítás	168,7
Siemens AG	Elektronika	144,6
MCC International Hol- ding GmbH, Metro Cash & Carry GmbH	Kereskedelem	135,4
Messer Griesheim GmbH	Ipari gázok	89

Forrás: Largest Foreign Investors (2002, 148).

Az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-befektetéseinek ágazati megoszlása

A német beruházásokhoz hasonlóan, megvizsgáltuk 1993 és 2000 között az amerikai tőkebefektetések egyes ágazatokban, iparágakban betöltött szerepét. A vizsgált időszakon belül a kisebb-nagyobb eltolódások mellett jelentős változás is kimutatható az amerikai befektetések ágazati megoszlásában. A legfontosabb tendenciák a következők:

- 1) A primer szektor iránti érdeklődés minimális a vizsgált időszakon belül.
- 2) Feldolgozóipar részesedése mindvégig rendkívül magas volt. Már 1993-ban is ide áramlott a Magyarországra érkező amerikai tőke fele, 1997 óta már 60% fölötti részesedés mutatható ki. A vizsgált időszak alatt a vezető szerep mindvégig a gépiparé volt a feldolgozóiparon belül. 1993–94-ben a második helyen még az élelmiszeripar állt. 1995 óta azonban a vegyiparba érkező befektetések jelentősen meghaladják az élelmiszeriparét. Ebben jelentős szerepe van a már említett ZOLTEK Vegyipari Vállalatnak, amely 2001-ben a 12. legnagyobb vegyipari vállalkozás volt Magyarországon.
- 3) Ahogyan az a beruházások esetében világszerte tapasztalható, a szállítás, raktározás, posta és távközlés területére érkező tőke mennyisége hazánk esetében is rendkívül nagy fluktuációval jellemezhető. 1993-ban az Egyesült Államok befektetéseinek harmada irányult ide, 2000-ben azonban már csak 4%-os volt a részesedése.
- 4) A pénzügyek és ingatlanügyek területén dinamikus növekedés tapasztalható. A pénzügyi tevékenységek részaránya a vizsgált időszakon belül 2,5%-ról 9% fölé emelkedett. Az abszolút adatokat tekintve közel nyolcszorosára növekedett a beruházott tőke mennyisége (2,8 Mrd Ft-ról 22,3 Mrd Ft-ra). Az ingatlanügyek területén is jelentős növekedést tapasztaltunk (6 Mrd Ft-ról 20 Mrd Ft-ra), ez a növekedés azonban nem folyamatos, jelentős fluktuációval jellemezhető.
- 5) A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás területén 1993–2000 között 10 milliárd Ft-os növekedés mutatható ki.
- 6) A német befektetésekkel ellentétben az amerikai érdeklődés az energiaszektor iránt minimális.
- 7) A szolgáltató szektorba irányuló befektetések mellett – a német tendenciával ellentétben – az amerikai beruházások mértéke a feldolgozóiparban is folyamatosan növekszik.

A legnagyobb amerikai befektetéseket mutató 3. táblázat a vázolt ágazati jellemzőket támasztja alá.

3. TÁBLÁZAT
A legnagyobb amerikai befektetők Magyarországon
(The Largest American Investors in Hungary)

Befektető	Tevékenységi terület	Befektetés összege (Millió USD)
General Electric Co.	Különböző szolgáltató- és feldolgozóipari tevé- kenység	Kb. 1000
General Motors Corporation	Autógyártás	441,8
Alcoa Inc.	Alumíniumgyártás	350
IBM Corp.	Elektronika	300,6
Flextronics International	Elektronika	200
Hungarian Telephone and Cable Corporation	Távközlés	190
Visteon International Holdings Inc.	Autóipari alkatrészek gyártása	165

Forrás: Largest Foreign Investors (2002, 148).

Összegzés

A külföldi működő tőke magyarországi szerepének vizsgálata az elmúlt évtizedben a gazdasági kutatások egyik központi kérdésévé vált. Sokan, a legkülönbélebb szempontokat szem előtt tartva mutatták be a külföldi tőkebefektetések jelentőségét a magyar gazdaságban. Cikkünkben az eddigi kutatásoktól eltérően, a külföldi tőkeberuházások származási ország szerinti jellemzőit vizsgáltuk. A két ország kiválasztását több tényező indokolta. Míg az Amerikai Egyesült Államok a világ vezető tőkeexportőre, addig Németország 1993 óta a legnagyobb külföldi befektető hazánkban.

A két beruházó ország hazánktól jelentősen eltérő földrajzi távolságban fekszik. Ez hipotézisünk szerint a tőkebefektetések területi eloszlására is hatással lehet.

1993, vizsgálatunk kezdete óta a magyarországi befektetők versenyében az Amerikai Egyesült Államok látszólagos pozícióvesztése rajzolódott ki. Míg az évtized elején az USA a második legnagyobb beruházó volt hazánkban, addig napjainkban nemcsak Németország, hanem Hollandia és Ausztria is megelőzi. Véleményünk szerint az amerikai tőke jelentősége a magyar gazdaságban nagyobb, mint ezt az FDI értékei mutatják. A vállalatok közötti felvásárlások eredményeként (melyek az utóbbi években korábban soha nem tapasztalt összegeket értek el) rendkívül összetetté vált a vállalatok tulajdonlása, így a tőkebefektetések valódi kiindulási országa sok esetben csak vállalati szintű elemzések segítségével állapítható meg (l. a cikkben említett Opel esetét, amely általában német, de sokszor amerikai beruházásként szerepel). Egy amerikai anyavállalat európai leányvállalatán keresztül történő magyarországi működőtőke-beruházása az adott regionális központ országának befek-

tetéseként jelenhet meg a magyar statisztikában, ezért az adatok a valósnál alacsonyabb amerikai részesedést tükrözhetnek.⁹

Kutatásaink során bizonyítottuk, hogy a német és az amerikai befektetések között számos területi és ágazati eltérés mutatható ki. Mindkét ország beruházásaiban tapasztalható az elmozdulás a területi kiegyenlítődés felé, azonban e folyamat során más-más régió válik az amerikai, illetve a német befektetések új célterületévé. A cikkben vázolt területi jellemzők azt a hipotézist támasztják alá, miszerint a befektető földrajzi távolsága hatással van a beruházás területi koncentrációjára. Hiszen a földrajzilag közelebb fekvő Németország beruházói Békés megye kivételével gyakorlatilag valamennyi megyénkben jelen vannak. Ezzel szemben az amerikai vállalatok elsősorban a Közép-magyarországi régiót és az azzal szomszédos térségeket részesítik előnyben. Az említett területeken kívül az amerikai tőke magyarországi megjelenése valamely lokalizációs előnyhöz (pl. az orosházi üveggyár) köthető.

A német tőke relatív súlya ország szinten nagy. Arányát tekintve Németország beruházásai nemcsak ott jutnak fontos szerephez, ahol nagy mennyiségű befektetésről van szó. Ezt példázza a Dél-dunántúli régió, ahol a német tőke kis abszolút mennyisége ellenére nagy relatív súlyt képvisel. Ezzel szemben az amerikai tőke az ország egészét tekintve nagyságrendekkel kisebb szerepet játszik. Külön említendő a Közép-magyarországi régió, amely amerikai szempontból kiemelt befektetési területnek számít (főleg Budapest), a fővárosba érkező összes működőtőke-beruházásnak azonban csupán 7%-a származik az Egyesült Államokból. A német tendenciákhoz hasonlóan az amerikai befektetésekre is jellemző, hogy egyes megyékben a kevés befektetett tőke nagy relatív súlyt képvisel (például Békés vagy Nógrád megye).

Az amerikai befektetések legnagyobb arányban a feldolgozóiparba áramlanak, részarányuk a vizsgált időszakban növekvő tendenciát mutat. Ezzel szemben a német befektetésekben a szekunder szektor aránya az évtized közepe óta csökken. Ez a csökkenés kezdetben a villamosenergia-ipari, gáz- hő- és vízellátás területére érkező növekvő mennyiségű tőkének volt köszönhető, majd egyre inkább a terciér szektorba áramló befektetéseknak. Mind a német, mind az amerikai befektetésekben a szolgáltatások területére érkező beruházások növekedési üteme meghaladja a feldolgozóiparét. A „hagyományos” ágazatok mellett az utóbbi években különösen az ingatlanügyletek, az amerikai befektetéseknél pedig emellett a pénzügyi beruházások jutnak növekvő szerephez.

Kérdéses, hogy az utóbbi hónapokban tapasztalható „vállalat-bezárási hullám” tovább folytatódik-e, és ha igen, mindez hogyan alakítja át az amerikai és német működőtőke-beruházások cikkünkben vázolt jellemzőit.

Jegyzetek

¹ Ezt a tendenciát támasztják alá azok az MNB által közölt adatok is, melyek szerint a 2001-es év működőtőke-befektetéseiben a vállalati hitelezések a részvénybe, illetve tulajdonszerzésbe beruházott összeg 40%-át tették ki (www.mnb.hu).

² Az átszámítást az MNB hivatalos adatai alapján végeztük el (www.mnb.hu).

- ³ A működőtőke-befektetések származási ország szerinti csoportosításának nehézségére az egyik legjobb példa az Opel esete. Az amerikai General Motors európai terjeszkedésének egyik állomásaként az 1900-as évek elején részben, majd 100%-ban tulajdonosa lett a vállalatnak. Az Opel magyarországi beruházásai a KSH statisztikáiban a német befektetéseknél jelennek meg. Más források, mint például a Budapest Business Journal – melyek Magyarország legnagyobb külföldi tulajdonban lévő vállalatait tüntetik fel – esetében magyarországi beruházóként a GM jelenik meg, mely nemzeti hovatarozását tekintve természetesen amerikai.
- ⁴ www.gkm.hu
- ⁵ Példaként többek között a német tulajdonban lévő Mátrai Erőmű Rt. említhető.
- ⁶ A 2002-es évben a területi megoszlás változása várható, hiszen a megye egyik legjelentősebb vállalata – az IBM Storage Product – bezárta a székesfehérvári merevlemez gyárát. A gyár bezárása jelentős hatással van a térség gazdaságára, hiszen 3700 munkahely szűnt meg, és az IBM adói Székesfehérvár teljes éves bevételének 4%-át adták (Smyth 2002).
- ⁷ www.gm.hu
- ⁸ www.gm.hu
- ⁹ Sokak véleménye szerint erre vezethető vissza például Hollandia befektetéseinek látványos növekedése is.

Irodalom

- A külföldi működő tőke Magyarországon, 1993–1994. (1995) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- A külföldi működő tőke Magyarországon, 1994–1995. (1996) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- A külföldi működő tőke Magyarországon, 1995–1996. (1997) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- A külföldi működő tőke Magyarországon, 1996–1997. (1998) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- A külföldi működő tőke Magyarországon, 1997–1998. (1999) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- A külföldi működő tőke Magyarországon, 1999–2000. (2002) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Antalóczy K.–Sass M. (2000) Működőtőke-áramlások, befektetői motivációk és befektetésösztönzés. – *Közgazdasági Szemle*. 5. 486–495. o.
- Barta Gy. (1997) Műszaki versenyképesség az átmeneti gazdaságban: Külföldi és hazai vállaltok a magyar iparban. – *Tér és Társadalom*. 4. 105–117. o.
- Barta Gy. (2001) A nagyvállalatok szervezeti- tulajdoni – térbeli változásai. – *Tér és Társadalom*. 1. 39–64. o.
- Bosch agrees on Eger Investment. (2003) – *Budapest Business Journal*. február 17. (www.bbj.hu)
- Csáki Gy.–Pitti Z. (2000) Magyarország a világgazdaságban – a nemzetközi működőtőke-áramlás. – *Külpolitika*. 4. 3–38. o
- Figyelő TOP 20. (2000) www.fn.hu
- Hamar J. (1998) A működőtőke-import Magyarországon belüli területi és ágazati megoszlása, befektetési szektoronkénti elemzése. KOPINT-DATORG Konjunktúra-, Piacutató és Számítástechnikai Rt., Budapest.
- Hamar J. (2001) A külföldi és a hazai tőkével működő vállaltok szerepe a magyar iparban. – *Közgazdaság*. Április. 4–34. o.
- Largest Foreign Investors, 2001. (2002) Budapest Business Journal Book of Lists 2001–2002. augusztus 21.
- Oszlay A. (1999) Elméletek és gyakorlatok a külföldi működőtőke-befektetésekről. – *Bankszemle*. 10–11. 44–81. o.
- Smyth, R. (2002) 3700 jobs lost as IBM pulls out. – *Budapest Business Journal*. október 28. (www.bbj.hu)